

KS. JÓZEF KOZYRA

ŻYDZI W NOWYM TESTAMENCIE

Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej z roku 2001 O narodzie żydowskim i jego Świętych Pismach w Biblii chrześcijańskiej¹ (tyt. oryg. *Le peuple juif et Saintes Écritures dans la Bible chrétienne*) podkreśla, że Naród żydowski i jego Święte Pisma zajmują w Biblii chrześcijańskiej miejsce szczególne, stanowią bowiem jej pierwszą część (Stary Testament) i są obecne na wiele sposobów w jej części drugiej (w Nowym Testamencie)². Dokument PKB akcentuje, że Nowy Testament uznaje Boży autorytet Świętych Pism narodu żydowskiego i na nim się opiera. Kiedy bowiem mówi o „Pismach” czy odwołuje się do tego, „co jest napisane”, wtedy odnosi się do Biblii żydowskiej. Stwierdza też, że „Pisma te musiały się wypełnić”, ponieważ określają one Boży plan zbawienia, który musi się urzeczywistnić, mimo wszelkich przeszkód. Według Nowego Testamentu Pisma te faktycznie się wypełniły w życiu Jezusa, Jego męce i zmartwychwstaniu, jak również w ustanowieniu Kościoła otwartego na wszystkich. Wypełnienie się Pism jest aspektem zgodności i ciągłości obydwu Testamentów. Aby jednak możliwy był postęp i rozwój idei zbawienia, musimy także zauważyć brak ciągłości i całkowitą nowość oraz niespodziewaną wprost inność zbawienia przyniesionego przez Chrystusa. Brak ciągłości jest niestety źródłem sporu między chrześcijanami i żydami (Nr 84)³. Sedno tego sporu i nieporozumień tkwi w Tajemnicy Wcielenia Syna Bożego, który przyniósł pełnię Objawienia i zbawienia.

Zbawienie, które przyniósł Jezus Chrystus poprzez swoją Tajemnicę Paschalną, ofiarowane zostało przede wszystkim Izraelowi (Dz 3,26; Rz 1,16). Jak to jednak zapowiadał już Stary Testament, zbawienie ma również charakter uniwersalny (Ps 98,2n; Iz 49,6). Ofiarowane zostało także poganom i przez wielu z nich było przyjęte. Oni też stali się ogromną większością uczniów Chrystusa chociaż korzystają ze zbawienia jedynie dlatego, że zostali wprowadzeni do grona potomków Abrahama przez swą wiarę w Jezusa Chrystusa - Mesjasza Izraela (Ga 3,7.29). Jest to więc wynik ogromnej symbiozy, jaka łączy obie części Biblii chrześcijańskiej oraz siły duchowych więzów, które jednoczą Kościół Chrystusowy z narodem żydowskim (Nr 85).

¹ Papieska Komisja Biblijna, *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej*, tłum R. Rubinkiewicz, Kielce 2002 (dalej: NŻ).

² Tamże, 166.

³ Tamże, 166 n.

1. Judaizm podzielony

Uzasadnienie późniejszych różnic w rozumieniu wiary w objawione Słowo Boże znajdujemy w bardzo zróżnicowanym judaizmie już w ostatnich wiekach przed Chrystusem, jak i w I wieku po Chrystusie. Należałoby więc raczej mówić o różnych judaizmach a dokładnie o różnych ugrupowaniach religijno-politycznych i społecznych w judaizmach tego okresu historii. Judaizm bowiem nie był monolitem, lecz był bardzo zróżnicowany w skali całego świata grecko-rzymskiego, a nawet w granicach rzymskiej Palestyny przejawiał różne i złożone formy⁴.

Na zróżnicowany obraz judaizmu biblijnego zwraca również uwagę interesujący nas Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej mówiąc o żydach w Nowym Testamencie (rozdz. III).

2. Sytuacja chrześcijan w kontekście podzielonego judaizmu w I w. po Chrystusie

Autorzy Dokumentu stawiają pytanie: jaki mógł być związek pierwszych uczniów Jezusa Chrystusa z religijnym kontekstem żydowskich ugrupowań? Okazuje się, że grono Dwunastu i inni uczniowie Jezusa podzielali galilejską mentalność swego Mistrza, chociaż okolice Jeziora Galilejskiego, gdzie mieszkali i żyli, były bardzo kosmopolityczne. Jezus przyciągał uczniów Jana Chrzciciela, miał zwolenników wśród Judejczyków i pozyskał nawet Samarytan. Miał też kontakty z poganami (Syrofenicja, Dekapol, Rzymianie). Grupa uczniów Jezusa mogła więc odzwierciedlać ów wielki pluralizm, jaki był w Palestynie w czasach rzymskich (Nr 67)⁵.

Wspólnota wierzących w Jezusa Chrystusa, wywodząca się od samego Jezusa i powołanych przez Niego Apostołów, była najważniejszym, patrząc z perspektywy historycznej, ugrupowaniem żydowskim w czasach rzymskich. Chrześcijanie bowiem w następnych tysiącleciach odgrywają największą rolę na arenie dziejów.

Patrząc na wydarzenia ostatniego trzydziestolecia I. w. po Chr. w Palestynie, zauważamy istotne zmiany w układzie sił różnych grup religijno-politycznych. Po stłumionym przez Rzymian powstaniu żydowskim z lat 66-73 i zburzeniu świątyni jerozolimskiej główną rolę zaczęli odgrywać rabini i faryzeusze stając się przywódcami judaizmu zwanego umownie Synagogą. W niektórych istotnych sprawach konflikt między przywódcami Synagogi a uczniami Jezusa był bardzo ostry. Może o tym świadczyć fakt wydalania z grona wierzących żydów (z Synagogi) każdego, kto wyzna, że „Jezus jest Mesjaszem” (J 9,22)⁶. Inną formą ataku skierowaną przeciwko wyznawcom Jezusa Chrystusa było błogosławieństwo synagogalne „Birkat ha minim” stanowiące w rzeczywistości przekleństwo wobec odstępców, za jakich judaїci uważali chrześcijan⁷. W związku z tym, że lokalne wspólnoty judaistyczne (synagogalne) nie tylko nie tolerowały już chrześcijan, ale nawet poddawały ich prześladowaniom,

⁴ S. J. Tanzer, *Judaizmy w I w. po Chr.*, w: *Słownik wiedzy biblijnej* (tyt. oryg. *The Oxford Companion to the Bible*) red. B. M. Metzger, M. D. Coogan, konsult. wyd. pol. W. Chrostowski, tłum. T. Mieszkowski, Warszawa 1996, 275 n.

⁵ NŻ, 132.

⁶ M. Wróbel, *Synagoga a rodzący się Kościół*, Kielce 2002, 95-104.

⁷ Tamże, 248-251.

biczowaniu i zabijaniu (Mt 10,17; J 16,2; Dz 8,1; 9,1), jasną staje się odpowiedź w Mt 23 przedstawiona jako polemika antyfaryzejska („biada wam faryzeusze i uczeni w Piśmie” - Nr 69)⁸.

W chrześcijaństwie rozwiniętym w świecie hellenistycznym już pod koniec I wieku posługiwano się Pismami Świętymi przejętymi od żydów aleksandryjskich (Septuaginta), zawierającymi księgi proto i deuterokanoniczne⁹. Judaiści zebrani na Synodzie w Jamni (ok. 95 r. po Chr.) wydają się odcinać od chrześcijan, uznając za Pismo Święte jedynie teksty napisane po hebrajsku (proto kanoniczne - Nr 16)¹⁰. Nowe zaś tłumaczenia żydowskie Pisma Świętego na język grecki z II/III wieku po Chr. Akwili, Symmachusa i Teodocjona, mające zastąpić Septuagintę w kręgach judaistycznych, zawierały przekład jedynie tekstów hebrajskich. Po odrzuceniu więc przez judaizm rabiniczny Biblii greckiej (Septuaginty), w wyniku konfrontacji z chrześcijaństwem uznającym za Pismo Święte nie tylko 47 ksiąg proto i deuterokanonicznych z tej Biblii (Stary Testament), ale nadto włączając do niej jeszcze nowych 27 ksiąg napisanych po grecku i nazywanych Nowym Testamentem, rozdział między Synagogą a Kościołem chrześcijańskim stawał się coraz głębszy¹¹. Na narastający podział między żydami a chrześcijanami mogą również wskazywać takie teksty Nowego Testamentu jak Rz 9-11 oraz szczególnie 1 Tes 2,14n.

3. Judaistyczna warstwa tekstów Nowego Testamentu - krytyczne i pozytywne spojrzenie na żydów

Mimo sytuacji konfliktowej między wspólnotami chrześcijańskimi i żydowskimi, obraz żydów w Nowym Testamencie jest zasadniczo pozytywny. Dobrą Nowinę o zbawieniu przyniesionym przez Jezusa przyjęła na początku grupa samych żydów, co spotkało się niestety z opozycją przywódców żydowskich, za którymi poszła ostatecznie olbrzymia część narodu (Nr 70)¹². Nie zmienia to jednak faktu, że naród żydowski jest wybranym przez Boga ludem, przez który Bóg realizuje swój plan zbawienia obejmujący ich samych oraz wszystkich innych ludzi (pogan). Jezus - Syn Boży i Mesjasz nie tylko rodzi się w ramach tego narodu, ale całą swoją działalność publiczną z wyborem dwunastu Apostołów włącznie, również zasadniczo ograniczał do narodu żydowskiego. Podkreślone przez redaktorów ksiąg Nowego Testamentu załączki wątków uniwersalizmu zbawienia obejmującego także pogan, zostały rozwinięte w wyniku późniejszych wydarzeń realizacji Bożego planu zbawienia. Kiedy bowiem żydzi odrzucili Ewangelię Chrystusa a poganie chętnie się na nią otwarli, księgi Nowego Testamentu podkreślają, że chociaż Jezus przyniósł zbawienie przez swą tajemnicę paschalną przede wszystkim Izraelitom (Dz 3,26; Rz 1,16; 9-11), to jednak

⁸ NŻ, 134n.

⁹ Biblia grecka (Septuaginta - czyli żydowskie tłumaczenie Biblii na język grecki z III wieku przed Chr.) używana przez żydów związanych z kulturą hellenistyczną i językiem greckim oprócz tłumaczenia ksiąg hebrajskich zawierała także księgi greckie (Jdt, Tob, Ba, 1-2 Mch; Syr; Mdr).

¹⁰ NŻ, 34n.

¹¹ W. Chrostowski, *Biblijny Izrael - dzieje i religia*, Gniezno 1998, 125.

¹² NŻ, 135n.

zbawienie ma również charakter uniwersalny, jak to zapowiadał już Stary Testament (Ps 98,2n; Iz 49,6). Ofiarowane zostało więc także poganom, z których wielu chętnie je przyjęło i stali się ogromną większością uczniów Chrystusa w Kościele chrześcijańskim (Dz 28,28; Rz 11,17n; - Nr 70.85)¹³.

3.1. Ewangelia według Mateusza

Autorzy Dokumentu podkreślają, że w Ewangelii Mateusza wiele szczegółów wskazuje na wielką znajomość Pism, tradycji i mentalności środowiska żydowskiego. Żydowskie pochodzenie Jezusa akcentuje już genealogia: „Syn Dawida, syn Abrahama” (Mt 1,1). Syn Maryi będzie się nazywał Jezus, bo „On zbawi swój lud od jego grzechów” (1,21). Jezus działa na terenie Palestyny wśród żydów (15,24) i pierwszą misję Dwunastu ogranicza tylko do „owiec utraconych z domu Izraela” (10,5n). Mateusz stale podkreśla w swojej Ewangelii, że wydarzenia z życia Jezusa dokonały się po to, „by się wypełniło Pismo” (a więc zapowiedzi Starego Testamentu). Jezus wyjaśnia też, że nie przyszedł znieść Prawo (Mojżeszowe) ale je wypełnić (5,17; Nr 70)¹⁴.

Jak bardzo mocno tkwi Ewangelia Mateusza w środowisku palestyńskim, wskazują liczne semityzmy, nie tłumaczone na język grecki oraz typowo palestyńskie zwroty lub zwyczaje. Również struktura Ewangelii Mateusza i jej główne tematy teologiczne są typowo judaistyczne. Jezus jest obiecany przez Stary Testament Mesjaszem. Kościół zaś jest prawdziwym Izraelem. Kościół założony przez Chrystusa, zbudowany na Piotrze i reszcie Apostołów wzoruje się na Starym Izraelu, uformowanym z Dwunastu Pokoleń. Dwunastu Apostołów Jezus przekazuje władzę, którą mają pełnić w Kościele. Nowemu Ludowi Bożemu Jezus głosi jako Nowy Mojżesz z Nowego Synaju Nową Torę czyli nowy etos, bardzo radykalny i koncentrujący się na przykazaniu miłości („Kazanie na Górze” Mt 5-7). Nowy sposób wypełniania Prawa polega na nowej sprawiedliwości, czyli doskonałym postępowaniu zgodnym z wolą Bożą. Śmierć Chrystusa jest zawarciem Nowego Przymierza, którego pamiętkę nakazał Jezus sprawować w Eucharystii (26,28).

Semicka technika kompozycyjna Ewangelii Mateusza wykorzystuje symbolikę liczb (dwa, trzy, pięć, siedem) oraz system zbiorów (mowy i cuda). Grupowanie wydarzeń i działań Jezusa oraz Jego wypowiedzi a także powtórzenia, charakterystyczne dla mentalności semickiej, ułatwiają przyswajanie i zapamiętywanie przekazywanych treści. Systematyczny układ Ewangelii Mateusza wskazuje na jej dydaktyczny cel, mający ukazać Jezusa jako prawdziwego Mesjasza zaś Kościół jako prawdziwy lud Boży¹⁵.

Kościół otworzył się na pogan i wśród nich zaczął się głównie rozwijać. Tak spełniły się słowa Jezusa podane przez Mt 8,11n: „Wielu przyjdzie ze Wschodu i Zachodu i zasiądą razem z Abrahamem, Izaakiem i Jakubem w królestwie niebieskim, a synowie królestwa zostaną wyrzuceni na zewnątrz”. To uniwersalistyczne otwarcie znajduje swe ostateczne potwierdzenie w mandacie misyjnym do wszystkich narodów (Mt 28,19; - Nr 70.71)¹⁶.

¹³ Tamże, 136.168.

¹⁴ Tamże, 136.

¹⁵ J. Kozyra, *Jak powstawały Ewangelie?*, Kraków 1992, 78.81-83.

Odrzucenie Mesjasza przez wielką część narodu Izraelskiego a szukanie Go i znalezienie przez przedstawicieli pogan widać wyraźnie już w historii dzieciństwa Jezusa ukazanej przez Mateusza (1-2). Pogańscy Mędrcy ze Wschodu szukają i znajdują Mesjasza - Króla, zaś przywódcy narodu z Królem Herodem I i jego doradcami na czele oraz z solidaryzującymi się z nimi inni żydzi odrzucają Mesjasza i chcą Go zabić. Nowy Lud Boży - Kościół, to prawdziwy Izrael, ogarniający wiernych pochodzących z judaizmu i z pogaństwa¹⁷.

Kościół zdystansował się więc od wspólnot żydowskich, które nie uwierzyły w Jezusa Chrystusa. Na tę obcość w Ewangelii Mateusza może wskazywać sformułowanie: „w ich synagogach” (4,23; 9,35; 13,54). Faryzeusze i saduceusze ukazani są zawsze w opozycji do Jezusa, podobnie też uczeni w Piśmie. Radykalnie sprzeciwiają się także Jezusowi trzy ugrupowania Sanhedrynu: „starsi, arcykapłani i uczeni w Prawie”, szczególnie w kontekście męki (16,21; 27,20-23). Jezus przeciwstawia się tej opozycji wypowiadając swoje ostre zarzuty i groźby (23,2-7.13-36). Język Jezusa jest całkowicie podobny do wypowiedzi proroków upominających naród izraelski w Starym Testamencie (por. Iz 5,1-7). W tym samym stylu wyrażano się też w Qumran. Ostrość wypowiedzi Jezusa należy widzieć również w kontekście mowy apokaliptycznej (24-25). Poza polemiką bowiem chodziło o wzmocnienie i podniesienie na duchu prześladowanej mniejszości chrześcijańskiej i pokrzepienie nadziei na zbawczą Bożą interwencję (Nr 70)¹⁸.

Na redakcję opisu męki Pańskiej w Ewangelii Mateusza wpłynęły nie tylko racje katechetyczne oraz interpretacja religijno-teologiczna („stało się tak, aby się wypełniło Pismo”; Jezus - Sprawiedliwy Prorok, jak Jeremiasz, odrzucony przez swój naród), ale także konfrontacja z niechrześcijańskimi żydami i względy polityczne. Dlatego Mateusz bardzo mocno podkreśla winę kierowniczych warstw mających ogromny wpływ na większość narodu żydowskiego („Krew Jezusa niech obciąży nas i nasze dzieci” - 28,25). Namiestnik rzymski Poncjusz Piłat jest jakoby statystą przymuszonym do wydania wyroku skazującego na Jezusa. Chęć pomniejszenia winy i odpowiedzialności Rzymian za śmierć Jezusa, tłumaczy się apologetyką polityczną, której celem było uwolnić pierwotny Kościół od podejrzeń i uchronić od prześladowań ze strony władz Rzymu. Udowodniano więc, że Jezus z Nazaretu nie popadł w konflikt z prawem rzymskim, był niewinny i sprawiedliwy. Podkreślanie zaś winy żydów przy śmierci Jezusa jest wyrazem ostrej konfrontacji między Kościołem a Synagogą. Niezaprzeczalnym jest bowiem fakt historyczny, że przywódcy narodu i podburzone przez nich tłumy byli inicjatorami procesu i skazania Jezusa na śmierć. Ewangelista jednak chodziło o to, by naród żydowski rozumiał swą winę, aby żałował i aby się nawrócił¹⁹. Dlatego Jezus ze zbrodniczo przelanej krwi niewinnej uczynił Krew Przymierzając przynoszącą odpuszczenie grzechów (27,4.24; 26,28; - Nr 71)²⁰.

¹⁶ NŻ, 137-139.

¹⁷ J. Kozyra, *Jak powstawały Ewangelie?*, 81n.

¹⁸ NŻ, 136n.

¹⁹ A. Läpple, *Od egzegezy do katechezy, t. 2, Nowy Testament*, tłum. B. Białecki, Warszawa 1986, 76.

²⁰ NŻ, 138n.

3.2. Ewangelia według Marka

Ewangelista Marek wystrzega się ogólnej oceny Żydów. Negatywną opinię stosuje jedynie do faryzeuszy i uczonych w Piśmie (7,5-7). Krytyczny osąd wobec władz religijnych i politycznych wynika z ich negatywnej postawy wobec Jezusa i z braku otwarcia się na Jego zbawczą misję. Wrogiej postawie przywódców Marek przeciwstawia postawę tłumu lub ludu, który zasadniczo sprzyja Jezusowi. Przy skazaniu Go jednak, tłum uległ wpływowi arcykapłanów, podobnie jak Piłat chciał się przypodobać tłumom. Męka Jezusa według Marka stanowi realizację tajemniczego Bożego planu zbawienia (zasada wypełniania się Pism i uniwersalizm zbawienia). Najbardziej dramatycznym momentem dzielącym Jezusa od przywódców żydowskich, było uznanie za bluźnierstwo wypowiedzi o mesjanizmie i synostwie Bożym (14,61-64). Sprawa ta, niestety, jest nadal kością niezgody między judaizmem a chrześcijaństwem. Dla chrześcijan bowiem Jezus jest Mesjaszem i Synem Bożym, co w pełni ukazał przez swe zmartwychwstanie. W oczach ogółu Żydów zaś, chrześcijanie wierząc w Jezusa Syna Bożego popełniają błąd i poważnie obrażają Boga. Ta podstawowa różnica między chrześcijanami a judaistami, chociaż jest bardzo bolesna, nie powinna jednak rodzić wzajemnej wrogości i nie powinna prowadzić do zapomnienia o bogatym wspólnym dziedzictwie, łącznie z wiarą w jednego Boga (Nr 72)²¹.

3.3. Pisma Łukasza: Ewangelia i księga Dziejów Apostolskich

Ewangelia Łukasza i Dzieje Apostolskie otwarte są na uniwersalizm zbawienia a jednocześnie ukazują jego początki ściśle związane z Izraelem. Ewangelia dzieciństwa mówiąc o narodzinach Jana Chrzciciela i Jezusa ukazuje Izrael i Jerozolimę jako adresatów zbawienia, które wypełnia się według Bożego planu (1,38; 2,32.38). Rys uniwersalistyczny łączy „światło na oświecenie pogan i chwałę ludu Izraela”. Zaznacza się jednak już wtedy negatywną reakcję na dar Boży: Jezus będzie „znakiem sprzeciwu, kamieniem upadku i znakiem powstania” (2,34). Uniwersalizm widać w działalności Jana Chrzciciela, do którego idą wszyscy, również poganie (3,6), i w genealogii Jezusa, który jest „synem Adama” (3,38). Żydzi jednak, jak to pokazują wydarzenia w synagodze w Nazaret (4,16-30), nie chcą się dzielić zbawieniem z obcymi. Podobnie według Dziejów Apostolskich Żydzi gwałtownie sprzeciwiali się działalności Pawła wśród pogan obawiając się utracenia przywilejów narodu wybranego (Dz 13,44n).

Łukaszkowy obraz Jezusa przekracza ramy nacjonalizmu żydowskiego i podkreśla uniwersalizm zbawienia wprowadzając przykłady z Samarytanami (miłosierny i wdzięczny - 10,29-37; 17,12), celnikami, jawnogrzesznicą i łotrem, którzy się nawracają i żałują (7,36-50; 18,9-14; 19,1-10; 23,39-43) oraz nakłania do otwarcia się na nich. Ilustruje to także przypowieść o miłosiernym ojcu, który zachęca starszego syna do otwarcia się na marnotrawnego brata (15,11-32). Jezus, przewidując odrzucenie Jego osoby przez naród żydowski, ostrzega w przypowieści o przewrotnych rolnikach przed konsekwencjami i wyraża ogromny ból z tego powodu (20,9-19). Płacze nawet nad losem Jerozolimy (19,41n) i przejmuje się nieszczęściem żyjących tam

²¹ Tamże, 140-143.

kobiet i ich dzieci (23,28-31). W opisie męki Jezusa Łukasz pomniejsza winę przeciwników. Choć postawa przywódców żydowskich jest wroga Jezusowi, On modli się za swoich oprawców i wielkodusznie usprawiedliwia, „bo nie wiedzą co czynią” (23,34). Ewangelista podkreśla też, iż tłumy, które były świadkami męki Jezusa, kontemplując to wydarzenie przygotowały się do nawrócenia (23,35.48; - Nr 73.74)²².

W Dziejach Apostolskich Apostołowie głoszą Chrystusa zmartwychwstałego i przebaczenie grzechów „całemu domowi Izraela” (2,36) i doprowadzają kilka tysięcy współrodaków do nawrócenia (2,41; 4,4). W pierwszym okresie naród żydowski był raczej przyjaźnie nastawiony do społeczności chrześcijańskiej (2,47; 5,26). Później jednak naród ten poszedł za przykładem swoich przywódców i przyjął wrogą postawę (12,4.11). Początkowo też żydzi byli wyłącznymi adresatami Ewangelii (11,19). Jednak bardzo wcześnie, zwłaszcza po męczeństwie Szczepana, wyznawcy judaizmu stają się prześladowcami zwolenników Chrystusa i Jego Apostołów. Na życzenie żydów, Jakuba skazał na śmierć Herod Agryppa; i taki sam los miał czekać Piotra (12,2n.11). Faryzeusz Paweł zaś z prześladowcy, od Damaszku, gdzie stał się chrześcijaninem, był ciągle prześladowany przez innych żydów, którzy nie uwierzyli w Jezusa. Kiedy znalazł się w Rzymie, chciał doprowadzić do wiary w Chrystusa całą wspólnotę żydowską. Nie osiągnąwszy tego, skierował do przywódców ludu izraelskiego ostre słowa prorockie o „zatwardziałości serca” (Iz 6,9n; Dz 28,25n). Zapowiadał też posłuszne przyjęcie zbawienia przez pogan (28,28). I chociaż Paweł doznawał od żydów wrogości, sam jednak nigdy nie był ich wrogiem (Nr 73)²³.

Powściągliwe relacjonowanie oznak niezaprzeczalnej opozycji żydowskiej wobec Jezusa i Jego wyznawców trudno nazwać antyjudyzmem. Orędzie ewangeliczne przedstawione przez Łukasza w Ewangelii i w Dziejach zachęca bowiem chrześcijan, aby za przykładem Jezusa i pierwszego męczennika z miłością przebaczali i modlili się za prześladowców (Łk 23,34; Dz 7,60; - Nr 75)²⁴.

3.4. Pisma Janowe (Ewangelia, Apokalipsa i Listy)

Ewangelia według św. Jana mimo uniwersalistycznego spojrzenia na zbawienie, mocno tkwi w środowisku palestyńskim i podkreśla judaistyczne źródła religii chrześcijańskiej. Jezus rozmawiając jako żyd z Samarytanką podkreśla, że „zbawienie przychodzi od żydów” (4,22). „Jezus umarł też za naród (wybrany) oraz aby rozproszone dzieci Boże zgromadzić w jedno” (11,49-52). Ewangelista doskonale zna judaizm, jego święta celebrowane w świątyni jerozolimskiej oraz Święte Pisma narodu żydowskiego. Uznaje też wartość żydowskiego dziedzictwa. Abraham widział dzień Jezusa i cieszył się z niego (8,56). Prawo (Tora) jest darem, które przyszło za pośrednictwem Mojżesza (1,17). Pisma Świętego nie można odrzucić (10,35). Jezus jest tym, o którym pisał Mojżesz w Prawie i Prorocy (1,45; 5,46n). On jest Królem Izraela i królem żydowskim (1,47; 19,19-22). Jednego z uczniów (Natanaela), nobilituje, nazywając „prawdziwym Izraelitą” (1,47; - Nr 76).

²² Tamże, 144 -147.

²³ Tamże, 144n.

²⁴ Tamże, 150.

Poza Apostołami i uczniami, pewna część żydów była też pozytywnie ustosunkowana do Jezusa. Takim przykładem jest Nikodem, jeden ze „starsziny żydowskiej”, który uważa Jezusa za Nauczyciela przybywającego od Boga (3,1n). Nikodem broni też Jezusa przed innymi faryzeuszami (7,50n). Po Jego śmierci zaś wraz z Józefem z Arymatei - członkiem Sanhedrynu, dba o pogrzeb Jezusa (19,38nn). Jan pisze także, iż „wielu przywódców żydowskich uwierzyło w Chrystusa, lecz nie mieli odwagi, aby zadeklarować się jako Jego uczniowie” (12,42; 19,38). Często też zaznacza, że „wielu żydów uwierzyło w Jezusa” (8,31; 11,45; 12,11; - Nr 76). Jezus przyciągał również uczniów Jana Chrzciciela (1,35-41), miał w swoim gronie Judejczyków (19,38) i pozyskał miasta Samarytan (4,39-42; - Nr 67)²⁵.

Najczęściej jednak w Ewangelii Jana, żydzi są wrogo nastawieni do Jezusa. Ich opozycja rozpoczyna się od uzdrowienia paralytyka w dzień szabatu (5,16). Wrogość narasta, kiedy Jezus stwierdza, że „jest równy Bogu. Od tej też chwili żydzi starają się Jezusa zabić” (5,18). Oskarżają Go o bluźnierstwo i chcą Go ukamienować (10,31nn). Bluźnierstwo to czyni Jezusa w oczach oskarżycieli (Sanhedrynu) - przestępcą (18,30). Z tego powodu, nazwa „żydzi” w Ewangelii Jana posiada w wielu tekstach negatywny wydźwięk (Nr 76).

Nie chodzi tu jednak o jakiś fundamentalny antyjudajizm, lecz o sposób mówienia, odzwierciedlający jedynie sytuację wyraźnej separacji między wspólnotami żydowskimi a chrześcijanami. Judeochrześcijanie zostali wyrzuceni z synagog i wykluczeni z judaizmu, jako niewierni żydzi (9,22; 16,2). Tym samym żydowscy wyznawcy Chrystusa narażeni zostali na prześladowania ze strony władz rzymskich, gdyż nie cieszyli się już względami i przywilejami danymi żydom (Nr 77-78).

Czwarta Ewangelia, oskarżając żydów wrogo nastawionych do Jezusa i Jego wyznawców, że „są synami diabła, ponieważ żywią inspirowane przez niego mordercze intencje” (8,4.37.44), przestrzegała innych żydów, przed pokusą ulegania podobnie morderczym planom (Nr 76)²⁶.

Negatywne znaczenie określenia „żydzi” spotykamy też w takich tekstach Janowej Ewangelii, gdzie utożsamia się ich z „tym światem” wrogo nastawionym do Jezusa (8,23; 1,10n; 15,18.25). Gdzie indziej zaś chodzi o władze żydowskie (arcykapłani, faryzeusze, członkowie Sanhedrynu) stojące w opozycji do Jezusa (18,3.12; - Nr 77)²⁷.

Aspekt polemiczny Czwartej Ewangelii, mimo że jest faktem, ustępuje prawdzie o wcieleniu się odwiecznego Słowa, który jest zbawczym darem Boga miłującego wszystkich (1,14; 3,16; 4,10; Nr 78)²⁸.

Również księga Apokalipsy tkwi w językowym środowisku biblijnym Starego Testamentu. To słowne pokrewieństwo rozciąga się na liczne wyrażenia zapożyczone z Pism narodu żydowskiego, co prowadzi do częstego zjawiska reminiscencji i cytatów pośrednich, czyli przejętych zwrotów bez wskazania pochodzenia danego tekstu. Apokalipsa, która nie zawiera żadnego wyraźnego cytatu z Biblii żydowskiej, jest jednym wielkim splotem reminiscencji i aluzji do Starego Testamentu. Tekst Apokalip-

²⁵ Tamże, 151n.132.

²⁶ Tamże, 152.

²⁷ Tamże, 153.

²⁸ Tamże, 152-155.

sy jest tak nasycony słownictwem starotestamentalnym, iż trudno odróżnić, co jest aluzją, a co nią nie jest (Nr 3)²⁹.

Wyjątkowe znaczenie posiada w Apokalipsie symbolika judaistyczna. Do najważniejszych obrazów symbolicznych związanych ze Starym Testamentem należy liczba 144 000 (12 x 12000) opieczętowanych według liczby pokoleń Izraela (7,2-4) i wizja nowej Jerozolimy z dwunastoma bramami, na których są wypisane imiona dwunastu pokoleń Jakubowych oraz dwanaście imion Apostołów Baranka na fundamentach miasta (21,2.12.14). Autor Apokalipsy zarzuca jednak żydom wrogim chrześcijanom, że oczerniają wyznawców Chrystusa. Odmawia im nazywania się prawdziwymi żydami i uważa ich za samozwańców oraz „synagogę szatana” (2,9; 3,9). Stoją bowiem po stronie szatana, oskarżyciela chrześcijan (12,10). Prawdziwymi żydami, zdaniem Autora, są właśnie chrześcijanie wywodzący się z judaizmu i z pogan, którzy przyjmują wiarę w Chrystusa od tych pierwszych. Chrześcijanin nosi więc honorowy tytuł „prawdziwego żyda” (Nr 83)³⁰.

Także język Pierwszego Listu św. Jana jest typowo judaistyczny i charakterystyczny dla Czwartej Ewangelii, jak np. wyrażenia: „prawda, życie, światłość, ciemność” (1 J 1,1.5; 2,4). Słownictwo to może wiązać się z adwersarzami reprezentującymi gnozę typu judaistycznego³¹. Takie zaś soteriologiczne określenie, jak „krew Jezusa” (1,7; 5,6.8) wydaje się wskazywać na konfrontację z grupą judaizantes (żydujący - odłam judeochrześcijan), którzy przeczyli możliwości zbawienia przez wiarę w wcielonego i ukrzyżowanego Jezusa (2,2)³².

3.5. Listy św. Pawła i pozostałe Pisma Nowego Testamentu

Paweł Apostoł często podkreśla swoje żydowskie pochodzenie (Rz 11,1; Ga 1,14; 2 Kor 11,22). Pawłowe więzy z judaizmem widoczne są też w jego nauczaniu moralnym. Streszcza on bowiem całe nauczanie etyczne Starego Testamentu, podobnie jak Jezus i Rabini żydowscy (Hillel i Szammaj) do Prawa miłości (Kpł 1,18). Żydów traktuje jak braci, którym pragnie przekazać wiarę w Jezusa Chrystusa (Rz 1,16; 1 Kor 9,20). Głosząc zaś Ewangelię poganom chciał doprowadzić do współzawodnictwa żydów (Rz 11,11.14), aby i oni otwarli się również na wiarę w Chrystusa i dostąpili zbawienia, i aby nie pozwolili się zdystansować poganom. Opór stawiany przez większość żydów orędziu Ewangelii wzbudzał u Pawła wielki smutek i ból (Rz 9,2). Paradoksalnie mówi nawet, że sam wolałby być odrzucony od Chrystusa i żyć pod anatema (być wyklętym - Rz 9,3; - Nr 79)³³.

W Liście do Rzymian 9-11 Paweł stara się wyjaśnić i pogłębić tajemniczą rolę i miejsce Izraela w Bożym planie zbawienia (Nr 79). Jest to najpoważniejsza refleksja na temat żydów nie wierzących w Chrystusa. Istota tej prawdy jest tajemnicą znaną

²⁹ Tamże, 16.

³⁰ Tamże, 165n.

³¹ E. Cothenet, *Les Épîtres de Jean, w: Introduction à la Bible. Introduction critique au Nouveau Testament. La Tradition Johannique*, red. A. George, P. Grelot, t. III/4, Paris 1977, 76.

³² A. Läpple, *Od egzegezy do katechezy*, 190n.

³³ NŻ, 156n.

tylko Bogu, zaś negatywna postawa żydów wobec Boga i Ewangelii jest po ludzku niezrozumiała i trudna do wytłumaczenia. Wyroki Boga są bowiem niezbadane³⁴.

Św. Paweł w Rz 11,12.15 wiąże przyszłe zbawienie ludów pogańskich i świata ze zbawieniem Izraela: „Bo jeżeli ich upadek przyniósł bogactwo światu, a ich pomniejszenie - wzbogacenie poganom, to o ileż więcej przyniesie ich zebranie się w całość. Skoro ich odrzucenie przyniosło światu pojednanie, to czymże będzie ich przyjęcie, jeżeli nie powstaniem ze śmierci do życia?” (Nr 79)³⁵.

Paweł jednak spotkał się w swojej działalności apostołskiej z zaciekłą opozycją ze strony swych rodaków. Dlatego, broniąc swego apostołowania wśród pogan, wielokrotnie przypomina ataki i przeszkody czynione przez żydów (2 Kor 11,24.26; Flp 3,10; 1 Tes 2,14-16). Najostrzejsze zarzuty znajdujemy w 1 Tes 2,14-16. Niektórzy chcieliby je nawet usunąć z tekstu Nowego Testamentu i wykazać, że nie mogą one pochodzić od Pawła³⁶ albo starają przynajmniej je złagodzić, ograniczając do mieszkańców Judei (Nr 80). Nie wolno jednak nie dostrzegać faktów ani tym bardziej opuszczać teksty natchnione. Należy je tylko właściwie rozumieć, biorąc pod uwagę cały kontekst³⁷ i wszystkie wypowiedzi Pawłowe na temat żydów.

W 1 Tes 2,14-16 Paweł mówiąc o cierpieniach, jakich doznał on sam i inni chrześcijanie od żydów w Tessalonikach, przypomina, że taki sam los spotkał ze strony żydów Kościoły w Judei. W tym kontekście Paweł oskarża żydów o całą serię zbrodni: „Zabili Pana Jezusa, proroków i nas także prześladowali. Nie podobają się oni Bogu i sprzeciwiają się wszystkim ludziom. Zabraniają nam też przemawiać do pogan w celu ich zbawienia”. Przeciwwstawiając się więc chrześcijańskiemu głoszeniu Ewangelii skierowanemu do pogan, „żydzi sprzeciwiają się wszystkim ludziom” (podobne uogólnienie stosuje Tacyt) i nie podobają się Bogu. Sprzeciwiając się wszelkimi sposobami głoszeniu Ewangelii, żydzi solidaryzują się z tymi swoimi przodkami, którzy zabijali proroków. Przez takie postępowanie, zgadzają się oni również z tymi żydami, którzy domagali się śmierci Jezusa.

Formuły Pawłowe wydają się tu mieć charakter uogólniający przypisywania winy za śmierć Jezusa wszystkim żydom, bez wyjątku. Kiedy się jednak uwzględni kontekst oraz inne wypowiedzi (Rz 9-11), okazuje się, że dotyczą one tylko tych żydów,

³⁴ G. Rafiński, *Grzech ludzkości i dar usprawiedliwienia (List św. Pawła do Rzymian). Tajemnica niewiary Izraela wobec Ewangelii (Rz 9-11)*, w: *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. 9: *Dzieje Apostołskie, Listy św. Pawła*, red. J. Frankowski, S. Mędała, Warszawa 1997, 350; J. Stępień, *Rola żydów w historii zbawienia według Rz 9-11*, STV 4(1966)2, 197-232.

³⁵ J. Kozyra, *Nowe przymierze - Kaine diatheke*, SSHT 29(1996)37; F. Mussner, *Traktat o Żydach...*, 91n.; NŻ, 158.

³⁶ O. Michel, *Fragen zu 1 Tess 2,14-16: Antijüdische Polemik bei Paulus*, w: *Antijudaismus im NT*, Hrsg. W. Eckert (u. And.) München 1967, 50-59; J. Gnilka, *Paweł z Tarsu. Apostoł i świadek*, tłum. W. Szymona, Kraków 2001, 116; B. A. Pearson, *1 Thessalonians 2,13-16. A Deutero-Pauline Interpolation*, Harvard Theological Review 64(1971)79-94; R. A. Wortham, *The Problem of Anti-Judaism in 1 Thess 2,14-16 and Related Pauline Texts*, Biblical Theology Bulletin 25(1995)37-44.

³⁷ P. Wick, *Ist 1 Thess 2,13-16 antijüdisch? Der rhetorische Gesamtzusammenhang des Briefes als Interpretationshilfe für eine einzelne Perikope*, Theologische Zeitschrift 50(1994) 9-23.

którzy przeciwstawiają się głoszeniu Ewangelii, a więc zbawieniu pogan. Kiedy zaś ustaje ten sprzeciw, ustaje również powód oskarżenia (Nr 80)³⁸.

Ostre i pogardliwe sformułowania w Flp 3,2n „psy i okaleczeni” (Ga 5,12) mogą w polemicznym języku Pawła dotyczyć sekty żydujących judeochrześcijań jak również pogan (Mt 15,26; Ap 22,15; - Nr 80)³⁹.

Paweł odrzuca też wszelki żydowski partykularyzm religijny pokazując nową płaszczyznę relacji z Chrystusem (Kol 3,11; Ga 3,28; Rz 10,12). Żydzi, przed nawróceniem, podobnie jak poganie, byli „synami nieposłuszeństwa” (Ef 2,2n) i ulegali „pragnieniom ciała” zasługując na „Boży gniew”. Przez śmierć Chrystusa, jedni i drudzy jednak zostali pojednani z Bogiem w jednym Ciele-Kościół (Ef 2,14n; - Nr 82)⁴⁰.

W Listach pasterskich sekciarskie grupy judeochrześcijańskie krytykowane są za to, iż bardziej niż pozostali członkowie wspólnot kościelnych są „krnąbrni i gadatliwi a niekiedy zwodzą innych, szukając bez końca genealogii i mitów żydowskich” (Tt 1,10.14; 3,9; 1 Tm 1,4; - Nr 82)⁴¹.

Autor Listu do Hebrajczyków dowodzi niewystarczalności instytucji Starego Testamentu, szczególnie jego ofiarniczego kultu. Często jednak odwołuje się do słów Objawienia ze Starego Przymierza. Przypomina z jednej strony brak wiary Izraelitów z czasów Wyjścia (Ps 95,7-11; Hbr 3,7-19) a z drugiej strony ukazuje przykłady wiary, począwszy od Abrahama (Hbr 11,8-38). Nie czyniąc też władz żydowskich wprost odpowiedzialnymi za śmierć Jezusa, Autor Hbr mówi jedynie, że Jezus napotkał na silny opór „ze strony grzeszników” (Hbr 12,3).

Podobnie o męce Chrystusa pisze św. Piotr, zwracając uwagę, że „Pan Jezus został odrzucony przez ludzi” (1 P 2,4). Również inne Listy: Jakuba, Drugi Piotra i Judy, przepojone są żydowskimi tradycjami i nie posiadają zasadniczo akcentu polemicznego (Nr 82)⁴².

4. Wnioski i pastoralne wskazania praktyczne

4.1.1. Między uczniami Chrystusa a żydami, którzy w Niego nie uwierzyli, istnieje w Pismach Nowego Testamentu stosunek opozycji. Żydzi - judaisci, sprzeciwiając się wierze chrześcijańskiej nie godzą się, że Jezus jest Mesjaszem (Chrystusem) i Synem Bożym. Chrześcijanie z kolei nie mogą nie kontestować takiej postawy żydów. Na głębszej jednak płaszczyźnie, opozycja ta jest relacją tajemnicy miłości do Boga oraz niepojętej miłości Boga do wszystkich ludzi: żydów i pogan (Nr 81)⁴³. Rozłam między narodem żydowskim a Kościołem Jezusa Chrystusa jest więc sprzeczny z wolą Bożą objawioną w Piśmie Świętym (Nr 85)⁴⁴. Bóg bowiem ofiaruje swoje zbawienie wszystkim, najpierw żydom a następnie również poganom.

4.1.2. Fakt, że Nowy Testament jest ze swej istoty ogłoszeniem wypełnienia się Bożego planu zbawienia w Jezusie Chrystusie, jest dla olbrzymiej większości narodu

³⁸ NŻ, 159n.

³⁹ Tamże, 160n.

⁴⁰ Tamże, 163n.

⁴¹ Tamże, 164.

⁴² Tamże, 164n.

⁴³ Tamże, 162.

⁴⁴ Tamże, 169.

żydowskiego, który nie wierzy w to wypełnienie, przedmiotem kontrowersji. Nowy Testament wyraża zatem swe przywiązanie do Objawienia Starego Testamentu i brak zgody z Synagogą. Tego braku zgody nie można nazywać jednak antyjudajzmem, ponieważ chodzi o niezgodę (a właściwie różnice) na płaszczyźnie wiary. Ona to była źródłem religijnych kontrowersji najpierw wśród grup żydowskich (judeochrześcijanie i judaїści), a następnie między poganochrześcijanami i żydami. Chociaż Stary Testament był dla nich wszystkich tą samą podstawą wiary, to jednak różnili się w sposobie rozumienia późniejszego jej rozwoju. Chociażby jednak rozdźwięk ten był bardzo głęboki, to w żaden sposób nie zakłada on wzajemnej wrogości (Nr 87)⁴⁵.

4.2.1. Sprawa wzajemnych stosunków między chrześcijanami a żydami została bardzo mocno podkreślona również w najnowszych dokumentach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła⁴⁶ oraz w nauczaniu papieża Jana Pawła II⁴⁷.

4.2.2. Nowy Testament charakteryzuje się głębokim związkiem ze Starym Testamentem. Sobór Watykański II tak to ujmuje w *Dei Verbum* (Nr 16): „Bóg, sprawca natchnienia i autor ksiąg obydwu Testamentów, mądrze postanowił, by Nowy Testament był ukryty w Starym, a Stary w Nowym znalazł wyjaśnienie”. „Historia judaizmu nie kończy się wraz ze zburzeniem Jerozolimy (w r. 70). W trakcie jej dalszego przebiegu rozwinęła się religijna tradycja, którą cechuje bogactwo wartości religijnych, chociaż, jak sądzimy, po Chrystusie tradycja ta ma z gruntu inne znaczenie. Razem też z Prorokami i Apostołem Pawłem Kościół oczekuje znanego tylko Bogu dnia, w którym wszystkie ludy będą wzywały Pana jednym głosem i wspólnie będą Mu służyły”⁴⁸.

4.2.3. Jan Paweł II w swoim nauczaniu i kontaktach z żydami wielokrotnie podejmował temat dialogu chrześcijańsko-judaistycznego. Odwołując się do dokumentów Magisterium Ecclesiae nazywa żydów „naszymi umiłowanymi braćmi”, i (żeby tak) można powiedzieć, „naszymi starszymi braćmi w wierze”. Razem więc, żydzi i chrześcijanie „musimy pracować przy odbudowie przyszłości, w której nie będzie już antyjudajzmu wśród chrześcijan, ani uczuć antychrześcijańskich u żydów” (Nr 86)⁴⁹.

4.3.1. Fragmentaryczna i powierzchowna lektura Biblii wzbudza wiele trudności w stosunkach chrześcijan z żydami. Pismo Święte musimy jednak czytać w kontekście historycznym i literackim a także trzeba uwzględnić Bożą pedagogię w dziejach zbawienia. W Starym Testamencie spotykamy się ze scenami okrutnymi i gorszącymi, które w moralności chrześcijańskiej są niedopuszczalne, a Bóg nie szczędzi żydom nagan i potępień, stawiając im już w Starym Przymierzu wysokie wymagania. Bóg jednak wybrał pewną grupę ludzi (Izraelitów) i cierpliwie prowadził do idealnego zjednoczenia z Nim i do moralnej doskonałości, do której jeszcze niestety, nawet

⁴⁵ Tamże, 172n.

⁴⁶ *Dei Verbum, Nostra aetate*, Wytyczne i wskazówki dotyczące wprowadzenia w życie numeru 4 Deklaracji *Nostra aetate*, i in.

⁴⁷ *Żydzi i judaizm w dokumentach Kościoła i nauczaniu Jana Pawła II (1965-1989)*, red. W. Chrostowski, R. Rubinkiewicz, Warszawa 1990, 112.165.

⁴⁸ Wytyczne i wskazówki dotyczące wprowadzenia w życie numeru 4 Deklaracji *Nostra aetate*, cyt. za: A. Läßle, *Od egzegezy do katechezy*, t. 2, dz.cyt., 82n.

⁴⁹ NŻ, 170; *Żydzi i judaizm w dokumentach Kościoła i nauczaniu Jana Pawła II (1965-1989)*, 112.165.

wielu chrześcijanom jest daleko (Nr 87). Mimo jednak niewierności żydów w Starym Testamencie i chrześcijan w Nowym, Bóg okazuje swoją miłość do wybranego ludu realizując konsekwentnie swój plan zbawienia (Nr 86)⁵⁰.

4.4.1. Zarzuty skierowane przeciwko żydom w Nowym Testamencie są natury religijnej i stawia się je tylko wobec pewnej grupy. Teksty polemiczne odzwierciedlają też ataki judaistów na chrześcijan i obronę chrześcijańskiego apostołatu wobec żydów, którzy się temu sprzeciwiali (Nr 87). Polemiczne teksty Nowego Testamentu sformułowane nawet w terminologii uogólniającej, zawsze dotyczą konkretnej rzeczywistości historycznej. Nie dotyczą więc wszystkich żydów wszystkich czasów i wszystkich miejsc, w których żyją. Tendencja do uogólniania, podkreślanie stron negatywnych u przeciwników, przemilczanie ich pozytywów, nie branie pod uwagę ich motywacji i ewentualnej dobrej wiary, jest cechą charakterystyczną języka polemicznego całej starożytności. Spotykamy go zarówno wewnątrz podzielonego judaizmu w I wieku ery chrześcijańskiej, jak również w pierwotnym, także zróżnicowanym chrześcijaństwie (Nr 87)⁵¹.

4.4.2. Krytyka żydów na kartach Biblii, tak Starego, jak i Nowego Testamentu, to nie antyjudazm, czyli postawa pogardy, wrogości i prześladowania żydów. Przeciwnie, jest to wyraz Bożej miłości wzywającej do nawrócenia i przyjęcia zbawienia. Szacunek więc i wzajemna miłość między żydami i chrześcijanami jest jedyną właściwą postawą wobec tajemniczego Bożego planu zbawienia wszystkich.

4.4.3. Zarzuty skierowane do żydów na kartach Nowego Testamentu nie są ani częstsze, ani bardziej kąśliwe od oskarżeń Izraela w Prawie i u Proroków, a więc w samym Starym Testamencie. Ostrość wypowiedzi cechuje język proroków, którzy ostrzegają przed ówczesnymi błędnymi drogami. Zawsze jednak przewidują możliwość nawrócenia i nowe możliwości zbawienia⁵².

4.5.1. Dialog chrześcijańsko-żydowski jest możliwy, ponieważ obydwie strony posiadają bardzo bogate wspólne dziedzictwo. Jest więc sprawą ze wszech miar bardzo pożądaną, aby z obydwu stron eliminować uprzedzenia i braki zrozumienia oraz aby lepiej poznawać wspólne dziedzictwo i umacniać wzajemne więzy (Nr 87)⁵³.

4.5.2. Chociaż w przeszłości, w pewnych epokach historycznych i w pewnych miejscach, rozłam pomiędzy ludem izraelskim a Kościołem mógł się czasem wydawać nie do przezwyciężenia, to jednak w świetle Pisma Świętego widać, iż nie powinno być do tego dojść. Całkowity bowiem podział między Kościołem i Synagogą jest niemożliwy i sprzeczny z Objawieniem zapisanym w Biblii, skoro Boży plan zbawienia obejmuje zarówno żydów jak i chrześcijan (Nr 85)⁵⁴.

4.5.3. Papież Jan Paweł II przypomina, że „chrześcijan i żydów wiele łączy. Dlatego chrześcijanie i żydzi powinni dążyć do przezwyciężenia starych uprzedzeń oraz do coraz powszechniejszego i pełniejszego uznania wspólnego dziedzictwa duchowego. Jako chrześcijanie, uważamy żydowskie dziedzictwo religijne za nieodłączną

⁵⁰ NŻ, 171.

⁵¹ Tamże, 172.

⁵² Tamże, 11.140.

⁵³ Tamże, 173.

⁵⁴ Tamże, 168n.

część naszej własnej wiary. Mamy też nadzieję, że naród żydowski dostrzeże, iż Kościół zdecydowanie potępia antysemityzm i wszelkie formy rasizmu, jako całkowicie sprzeczne z zasadami chrześcijańskimi⁵⁵.

4.6.1. Wzajemne poznanie i szacunek umożliwiają żydom i chrześcijanom szczególnie pogłębione studia biblijne i teologiczne oraz braterski dialog (Nr 86)⁵⁶, a także spotkania z miejscami zbawienia, czyli pielgrzymki do Ziemi Świętej. „To skupienie uwagi na Ziemi Świętej jest ze strony chrześcijan nieodzownym przejawem pamięci, a zarazem ma wyrażać szacunek dla głębokich więzi, jaka jednoczy ich z narodem żydowskim, z którego wywodzi się Jezus Chrystus⁵⁷”.

⁵⁵ *Wiele nas łączy. Przemówienie Jana Pawła II na spotkaniu z naczelnymi rabinami Izraela 23.03.2000 r.*, L'Osservatore Romano, wyd. pol., 5(2000) 26.

⁵⁶ NŻ, 169.

⁵⁷ *List Ojca Świętego Jana Pawła II o pielgrzymowaniu do miejsc związanych z historią zbawienia*, Poznań 1999, 17.